

De relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving van kinderen tussen 8 en 18 jaar in Nederland

Student: H.L. Drenth (S3694631)

Begeleider: dr. W.J. Post
2° beoordelaar: dr. J. Brouwer

Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Gedrags- en Maatschappijwetenschappen
Bachelorwerkstuk Pedagogische Wetenschappen
Juni 2022

Abstract

Background: 221.000 children in the Netherlands (6.4%) live in poverty. Growing up in poverty affects the quality of the living environment. This study will examine the relationship between poverty and de quality of the living environment of children between the age of 8 and 18 living in the Netherlands.

Method: An observational, cross-sectional, quantitative study was performed. This study used a dataset from the Kinderombudsman (2018). 1616 children filled out a questionnaire about the quality of their living environment. To examine the relationship between poverty and the living environment a multiple regression analysis was performed. Taking into account gender, age and the interaction terms between poverty and age and between poverty and gender.

Results: Poverty and age seem to be significant predictors ($p < .001$) for the quality of the living environment. There appear to be no differences in gender. The interaction terms did not appear to be significant either.

Conclusion: Poverty has negative influences on the quality of the living environment of children. Previous research suggest that a low quality of the living environment has negative consequences for the development of children. Therefore, it is important to examine how the living conditions of children in poverty can be improved.

Inleiding

In Nederland groeit ongeveer één op de veertien kinderen op in armoede. Volgens cijfers van het CBS (2021) leefden 221 duizend (6,9%) kinderen van nul tot achttien jaar in 2020 in een huishouden met weinig geld. Er wordt gesproken van armoede wanneer iemand een langere periode niet genoeg geld heeft om minimaal noodzakelijke voorzieningen en goederen te kunnen betalen. Bijvoorbeeld wanneer mensen onvoldoende geld hebben om voeding, kleding of een goede woning te kopen (Hoff, et al, 2016). Het opgroeien in armoede kan negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van kinderen (Hermans, 2005). Diverse onderzoeken beweren dat kinderen die opgroeien in gezinnen met een lage sociaaleconomische status meer kans hebben om psychosociale problemen te ontwikkelen dan leeftijdsgenoten uit hogere klassen (Bot, et al., 2011; Reijneveld, et al., 2005; Rijlaarsdam, et al., 2013).

Er wordt verondersteld dat de kwaliteit van de opvoedingsomgeving van een kind samenhangt met het psychosociaal functioneren van een kind. In het *Best Interest of the Child model* (BIC-model) van Kalverboer en Zijlstra (2006) staan veertien opvoedingscondities voor een optimale ontwikkeling van kinderen beschreven. Deze veertien opvoedingscondities zoals gedefinieerd door de Kinderombudsman (2017) zijn: ‘‘verzorging (1), veiligheid (2), liefde en aandacht van ouders (3), structuur, regels en ondersteuning (4), goed voorbeeld gedrag van ouders (5), interesse van ouders (6) stabiliteit en continuïteit in de opvoeding en verzorging (7), veiligheid in de buurt (8), respect (9), een sociaal netwerk van andere volwassenen (10), school en vrije tijdsbesteding (11), contact met leeftijdsgenoten en vrienden (12), goed voorbeeldgedrag van andere volwassenen (13), zekerheid en continuïteit in de leefomstandigheden (14)’’ (p. 23). De kwaliteit van deze opvoedingscondities moet gedurende een geruime tijd voldoende zijn om een kind een goede, gezonde en veilige kindertijd met optimale ontwikkelingsmogelijkheden te bieden (Kalverboer & Zijlstra, 2006).

Het gezinsinkomen beïnvloedt de omgeving waarin kinderen leven en de vele factoren die bijdragen aan een positieve ontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn toegang tot gezonde voeding, medische zorg en een goede kwaliteit kinderopvang (Hoyt, Sabol, Chaku & Kessler, 2019). Economische omstandigheden in een gezin zijn volgens onderzoek sterke indicatoren voor het welzijn van kinderen (Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics, 2021). Het opgroeien in een gezin met langdurig weinig geld kan negatieve gevolgen hebben voor de ontwikkeling van kinderen (Hermans, 2005). Een onderzoek van Edmunds & Alcaraz (2021) benadrukt dat armoede in de kindertijd invloed heeft op de mentale gezondheid van kinderen en kan zorgen voor depressie en angst. Ook Vanhee (2007) toont aan dat geldgebrek in een gezin ervoor kan zorgen dat kinderen vaker een gevoel van angst, ongeluk of afhankelijkheid ervaren. Onderzoek van Perrin et al. (2020) voegt daaraan toe dat kinderen die in armoede opgroeien vaker last hebben van mentale- en gedragsmatige gezondheidsproblemen.

De veertien opvoedingscondities in het BIC-model (Kalverboer & Zijlstra, 2012) kunnen zowel bevorderende- als risicofactoren zijn. Wanneer er aan de conditie wordt voldaan, is het een bevorderende factor. Wanneer er niet voldaan wordt aan de conditie is het een risicofactor. Hoe meer risicofactoren aanwezig zijn, hoe groter de kans op schade in de ontwikkeling van een kind (Bakker et al., 1998; Kalverboer & Zijlstra, 2006; Scholte & Ploeg, 2017). Armoede hoeft daarom niet automatisch voor problemen bij kinderen op lange termijn te zorgen. Wanneer er sprake is van langdurige armoede in combinatie met meer risicofactoren en minder bevorderende factoren, hebben kinderen een grotere kans op problemen in de ontwikkeling (Appleyard, et al., 2005; Bakker et al., 1998; Hermans et al., 2005).

Armoede kan ervoor zorgen dat er niet aan bepaalde opvoedingscondities voor een optimale ontwikkeling van kinderen kan worden voldaan, wat leidt tot een lagere kwaliteit van de opvoedingsomgeving (Kalthoff, 2020; Kalverboer & Zijlstra, 2006). Eén van de opvoedingscondities is bijvoorbeeld liefde en aandacht van ouders (Kalverboer & Zijlstra, 2006). Armoede kan zorgen voor stress en spanningen in een gezin, waardoor ouders minder toekomen aan kwalitatief goede opvoeding voor hun kinderen (Snel et al., 2001). Uit onderzoek van Katz et al. (2007) is gebleken dat ouders die langdurig in armoede leven vaker een inconsistente of autoritaire opvoedstijl hanteren dan ouders met meer geld. Deze opvoedstijlen kunnen zorgen voor een hoger risico op gedragsproblemen bij kinderen (Prinz et al., 2004). Daarnaast besteden ouders met een laag inkomen vaak minder aandacht en tijd aan hun kind (Stallen, 2019). Dit kan bijvoorbeeld komen doordat ze meer kans hebben om afwijkende uren te werken of minder flexibele werkroosters hebben (Brooks-Gunn, Han & Waldfogel, 2010). Het krijgen van minder aandacht van ouders en het ervaren van stress in een gezin kan de hersenontwikkeling van kinderen belemmeren (Hair et al, 2015).

Daarnaast kan armoede invloed hebben op de verzorging van kinderen. Kinderen in arme gezinnen krijgen namelijk vaker onvoldoende of ongezonde voeding binnen. Ook worden ze vaker aan schadelijke stoffen blootgesteld in hun omgeving, zoals fijnstof of sigaretten (Bell & Ebisu, 2012).

Tevens blijkt dat kinderen uit arme gezinnen minder maatschappelijk participeren. Ze nemen minder deel aan recreatieve voorzieningen (zoals attractieparken, buurthuizen, etc.) en culturele activiteiten (zoals een instrument spelen, tekenen, etc.) dan kinderen die niet in armoede leven (Snel et al., 2001). Ook is het niet vanzelfsprekend dat deze kinderen hun verjaardag kunnen vieren, meekunnen op schooluitstapjes of lid kunnen zijn van een sportclub, wat het risico op sociale uitsluiting vergroot (Roest, 2011). Een sociaal netwerk is heel belangrijk voor kinderen, als emotionele steun voor zichzelf en voor het ontlasten van ouders. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om vrienden of om sportclubs en verenigingen waar een kind lid van is (Hopman & De Jong, 2019). Wanneer kinderen niet sociaal kunnen participeren en daardoor niet het gevoel hebben dat ze erbij horen, kan het sociale leven van deze kinderen worden verstoord en beperkt (Ridge, 2006).

Ook de buurt waar kinderen wonen kan een risicofactor vormen. Wanneer kinderen in armoede opgroeien, zijn de woningen waarin ze leven vaker van minder goede kwaliteit (CBS, 2018).

Daarnaast staan deze woningen vaak in slechtere en minder veilige buurten, waarbij kinderen eerder te maken hebben met criminaliteit (Bradley & Corwyn, 2002; Evans, 2004; Hoff & Laursen, 2019).

Hoe langer een gezin in armoede leeft, hoe groter de kans op nadelige gevolgen in het welbevinden van kinderen (Vanhee, 2007). Ook uit onderzoek van Bor, Najman, Andersen, O'Callaghan, Williams & Behrens (1997) blijkt dat de effecten van economische omstandigheden op de gezondheid en ontwikkeling van kinderen en adolescenten cumulatief zijn. De gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen kunnen groot zijn. Het is daarom van belang om te onderzoeken welke effecten armoede heeft op de omgeving van een kind, zodat er gericht naar oplossing gezocht kan worden. Het is uit onderzoek namelijk duidelijk geworden dat de opvoedingsomgeving grote invloed heeft op het welzijn van een kind.

In dit onderzoek zal er specifiek gekeken worden naar kinderen tussen 8 en 18 jaar in Nederland. De relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving zal onderzocht worden aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: *In hoeverre is er een relatie tussen het leven in armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving van kinderen tussen 8 en 18 jaar in Nederland?* Verwacht wordt dat het leven in armoede samen zal gaan met een lagere kwaliteit van de opvoedingsomgeving.

De effecten van gezinsinkomen kunnen per leeftijd verschillen. Er zijn onderzoeken die zeggen dat het gezinsinkomen het grootste effect heeft op het welzijn van jongere kinderen, omdat de hersenen en andere systemen zich in de jonge kinderjaren snel ontwikkelen. Echter gaat de rijping van de hersenen door van de kindertijd tot de adolescentie en zijn oudere kinderen zich vaak meer bewust van de economische omstandigheden in hun gezin, wat directe gevolgen kan hebben voor hun gezondheid en welzijn (Hoyt, et al., 2019). Van der Ploeg (2019) geeft daarnaast aan dat jongere kinderen meer afhankelijk zijn van interacties binnen het gezin, terwijl bij oudere kinderen de relaties buiten het gezin in belangrijkheid toenemen. Er wordt in dit onderzoek daarom verwacht dat leeftijd invloed heeft op de relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving.

Onderzoeken naar de *health-related quality of life* (HRQOL), waarmee fysieke, mentale en sociale componenten van welzijn worden gemeten, tonen aan dat de HRQOL van kinderen hoger is dan die van adolescenten (Michel, et al., 2009). Verder lijken de lichamelijke gezondheid en de tevredenheid met het leven bij adolescenten lager te zijn dan bij kinderen (Cavallo, et al, 2006). Op basis daarvan wordt in dit onderzoek verwacht dat oudere kinderen de kwaliteit van de opvoedingsomgeving lager zullen scoren.

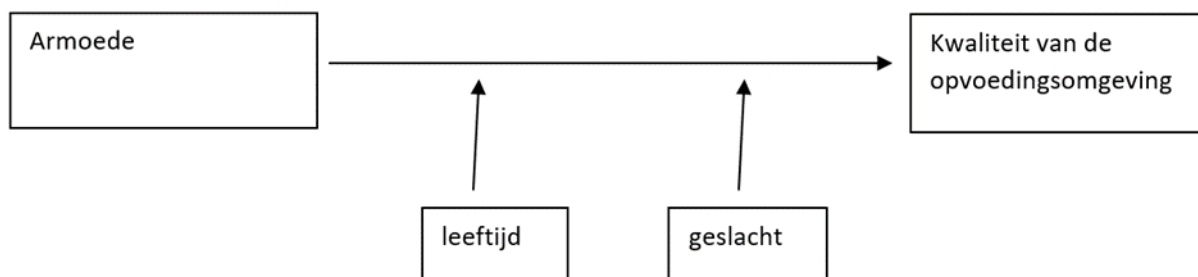
Ook kunnen er genderverschillen zijn in de sociale ontwikkeling en de mentale gezondheid van kinderen en adolescenten (Gestsdottir, et al., 2015; Gomez-Baya, et al., 2019). Onderzoek van Anme et al. (2012) toont aan dat de sociaal-emotionele ontwikkeling sneller verloopt bij meisjes dan bij jongens. Echter toon onderzoek van Cavallo, et al. (2006) aan dat meisjes over het algemeen vaker een lagere perceptie hebben op hun gezondheid dan jongens. Verder blijkt dat meisjes over het algemeen meer internaliserende problemen hebben en jongens meer externaliserende problemen (Ara,

2016; VanderValk, et al., 2004). Daarnaast is gebleken dat een lage sociaal economische positie familieconflicten kan veroorzaken waar jongens meer op reageren met agressief en ontwrichtend gedrag dan meisjes (Amone-Pólak, 2009). Er wordt in dit onderzoek verwacht de relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving tussen jongens en meisjes zal verschillen.

Daarom zal er onderzocht worden in hoeverre leeftijd en geslacht invloed hebben op de relatie tussen armoede en de opvoedingsomgeving.

Figuur 1

Conceptueel model voor de relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving

Methode

Design

Om te onderzoeken in hoeverre er een relatie is tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving van kinderen is een observationeel, cross-sectioneel, kwantitatief onderzoek uitgevoerd. Er is gebruik gemaakt van de data van de Kinderrechtentour in 2018 van de Kinderombudsman. De data zijn verzameld door middel van een online vragenlijst dat op één moment door kinderen is ingevuld.

Participanten

De beoogde doelpopulatie in dit onderzoek betreft alle kinderen in Nederland tussen 8 en 18 jaar die thuis bij hun ouder(s) of in een pleeggezin wonen. De onderzoekspopulatie omvat de kinderen in Nederland tussen 8 en 18 jaar die de vragenlijst in wilden vullen en beschikking hadden over een laptop, computer of ander device waarop dat kon. In dit onderzoek worden alleen de data gebruikt van de kinderen die de vragenlijst volledig hebben ingevuld. Kinderen die hebben aangeven dat ze in een instelling, asielzoekerscentrum, gezinslocatie of ergens ‘anders’ wonen, worden niet meegenomen in dit onderzoek. Daarnaast worden de kinderen die bij geslacht ‘anders’ hebben ingevuld (N=16) ook niet in dit onderzoek meegenomen, vanwege het kleine aantal.

Er is een selecte steekproef uitgevoerd, waarbij alle kinderen in Nederland tussen 8 en 18 jaar zelf konden kiezen om de vragenlijst in te vullen. De uiteindelijke steekproef bestond uit 1616 kinderen (N=1616), waarvan 704 jongens (43,6%) en 912 meisjes (56,4%). De gemiddelde leeftijd van de kinderen in de steekproef was 12 jaar oud (sd=2.17). Kinderen met een leeftijd van 11 jaar (30.9%) komen het meeste voor in verhouding tot de andere leeftijden.

Instrumenten en variabelen

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de kwaliteit van de opvoedingsomgeving gebaseerd op het BIC-model van Kalverboer en Zijlstra (2006). Dit wordt gemeten door middel van de *Best Interest of the Child Self-report*-vragenlijst (BIC-S). Er wordt op basis van de betrouwbaarheid en validiteit van de BIC-Q aangenomen dat ook de BIC-S een betrouwbaar en valide meetinstrument is (Zijlstra et al., 2012). Met dit meetinstrument worden 14 opvoedingscondities gescoord met 4 antwoordcategorieën. De kinderen beoordelen elke opvoedingsconditie met onvoldoende (1), matig (2), voldoende (3) of goed (4). Aan de hand van de totaalscore op de 14 opvoedingscondities wordt de kwaliteit van de opvoedingsomgeving bepaald, waarbij 14 de laagst mogelijke totaalscore is voor de kwaliteit van de opvoedingsomgeving en 56 de hoogst mogelijke totaalscore. Hoe hoger de totaalscore op BIC-S, hoe hoger de kwaliteit van de opvoedingsomgeving.

De onafhankelijke variabele in dit onderzoek is armoede. Dit wordt gemeten met de stelling: ‘we hebben thuis weinig geld’. Wanneer kinderen in de vragenlijst aangeven dat deze stelling voor hun geldt, wordt er in dit onderzoek verondersteld dat ze in armoede leven.

Leeftijd wordt gemeten met de vraag 'Hoe oud ben je?'. Antwoord op de vraag kan een getal tussen 8 en 18 zijn. Voor geslacht kunnen kinderen invullen of ze een 'jongen, meisje of anders' zijn.

Data-analyse plan

De verzamelde data zijn verwerkt en geanalyseerd in SPSS versie 26. Ten eerste is de beschrijvende statistiek uitgevoerd om de variabelen samen te vatten door middel van frequentietabellen, histogrammen en bar- en boxplots. Vervolgens is er door middel van *independent sample t-tests* of correlatie gekeken naar de bivariate relaties tussen enerzijds de afhankelijke variabele en anderzijds elke onafhankelijke variabele. Om de relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving verder te onderzoeken, zijn multipale regressieanalyses uitgevoerd, waarbij gecontroleerd is voor geslacht en leeftijd. Eerst zijn de onafhankelijke variabelen armoede, leeftijd en geslacht samen in het model getoetst, vervolgens zijn de interactieterm tussen armoede en leeftijd en de interactieterm tussen armoede en geslacht aan het model toegevoegd. Niet significante afhankelijke variabelen en interactietermen zijn eruit gehaald, waardoor het best passende model is opgesteld.

Voor het best passende model zijn de assumpties gecheckt. De normaliteit van residuen is gecontroleerd aan de hand van een pp plot. Er is door middel van een scatterplot gecontroleerd of er sprake is van homoscedasticiteit. Om de multicollineariteit te controleren is er gekeken naar de onderlinge samenhang tussen de twee onafhankelijke variabelen, armoede en leeftijd, door middel van de *VIF statistics*. Bij een *VIF* hoger dan 4 wordt uitgegaan van multicollineariteit. Daarnaast is er gekeken naar outliers (grens van sd 2,5), waarbij het best passende model tevens zonder outliers getoetst is. Er is gekeken of er significante verschillen ontstaan ten opzichte van het model inclusief de outliers.

In dit onderzoek is een significantieniveau van 5% gebruikt. Tevens is er een poweranalyse uitgevoerd. De poweranalyse laat zien dat de steekproef groot genoeg is ($N=1616$) om met de gewenste power van 0.80 en 3 verklarende variabelen een *small* effect aan te tonen (Cohen, 1992).

Procedure

De data voor dit onderzoek zijn verzameld tijdens de Kinderrechtentour in 2018 door de Kinderombudsman. Tijdens deze Kinderrechtentour is tussen 13 september en 3 november 2018 een online vragenlijst opengesteld voor kinderen tussen 8 en 18 jaar in Nederland.

Kinderen zijn op verschillende manieren geworven voor het onderzoek. Er is aandacht gevraagd voor de vragenlijst via sociale media, zoals Facebook, Twitter en Instagram. Daarnaast zijn jeugdorganisaties, zoals de Nederlandse Jeugdraad, LOC en Speaking Minds, gevraagd om de vragenlijst onder leden te verspreiden. Verder zijn tijdens werkbezoeken van de Kinderombudsman flyers uitgedeeld met informatie over de vragenlijst. Ook is de vragenlijst via de Anne Frank krant op basisscholen verspreid.

Voor aanvang van het invullen van de vragenlijst is informatie gegeven over het doel en de vertrouwelijkheid van het onderzoek. De kinderen mochten ten alle tijden stoppen met het invullen van de vragenlijst. De gegevens zijn op een beveiligde manier opgeslagen en zijn niet herleidbaar tot de individuele proefpersonen.

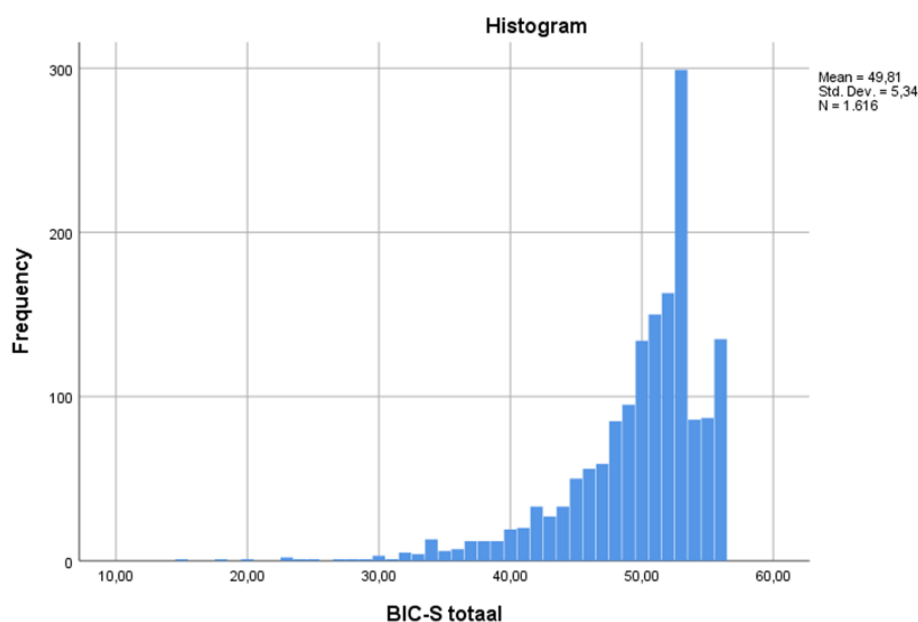
Resultaten

Van de 1616 kinderen in de steekproef zijn er 1513 (93.6%) kinderen die niet in armoede leven en 103 (6.4%) kinderen die wel in armoede leven. Relatief zitten meer meisjes en minder jongens in de groep die in armoede leeft (67% versus 33%) dan in de groep die niet in armoede leeft (55.7% versus 44.3%). De gemiddelde leeftijd van de kinderen die in armoede leven ($M = 12.01$, $sd = 2.66$) is bijna een jaar hoger dan van de kinderen die niet in armoede leven ($M = 12.90$, $sd = 3.23$). Dit verschil in leeftijd tussen de groepen is significant ($p = 0.007$, $BI[-1.54; -0.25]$).

In Figuur 2 is een overzicht te zien van de totaalscores op de BIC-S voor de hele steekproef. Er is een linksscheve verdeling te zien met een gemiddelde totaalscore van 49.81.

Figuur 2

Histogram van de BIC-S totaalscores

Er is door middel van een *independent samples t-test* gekeken naar de relatie tussen armoede en de BIC-S totaalscore. De totaalscore op de BIC-S van de groep kinderen die niet in armoede leeft is gemiddeld 50.13 ($sd = 5.04$). De BIC-S totaalscore van de groep kinderen die in armoede leeft is gemiddeld 45.16 ($sd = 7.15$). De groep kinderen in armoede scoort bijna 5 punten lager op de BIC-S dan de groep die niet in armoede leeft. Dit verschil tussen de groepen blijkt significant ($p < .001$, $BI[3.93; 6.01]$).

Ook is er gekeken naar de relatie tussen geslacht en de BIC-S totaalscore. De gemiddelde BIC-S totaalscore bij jongens is 49.92 ($sd = 5.53$) en bij meisjes 49.72 ($sd = 5.19$). Jongens en meisjes blijken niet significant te verschillen op de BIC-S totaalscore ($p = .469$, $BI[-3.33; 0.72]$).

Verder is er gekeken of de BIC-S totaalscores samenhangen met leeftijden van de kinderen. Er blijkt een significante negatieve correlatie ($r = -0.15$, $p < .001$) tussen leeftijd en de BIC-S totaalscore. Een hogere leeftijd lijkt samen te hangen met een lagere BIC-S totaalscore.

Op basis van bovenstaande resultaten zullen alleen armoede en leeftijd meegenomen worden in de toetsende modellen. Geslacht wordt vanwege de niet significante relatie met de BIC-S totaalscore niet meegenomen. De resultaten van de analyses zijn weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1

Overzicht van de resultaten van de multipele regressieanalyses met armoede en leeftijd als mogelijke voorspellers voor de BIC-S totaalscore (model 1) en toegevoegde interactie tussen armoede en leeftijd (model 2).

Variabelen	Model 1			Model 2		
	b(se)	95%BI	p-waarde	b(se)	95%BI	p-waarde
Intercept	53.26 (0.59)	52.11, 54,41	<0.001	53.04 (0.61)	51.83, 54.24	<0.001
Armoede	-4.74 (0.53)	-5.77, -3.71	<0.001	-2.16 (2.19)	-6.46, 2.14	0.324
Leeftijd	-0.26 (0.05)	-0.35, -0.17	<0.001	-0.24 (0.05)	-0.34, -0.15	<0.001
Interactie Armoede*leeftijd				-0.20 (0.17)	-0.53, 0.13	0.226
Adj. R2	.068			.068		

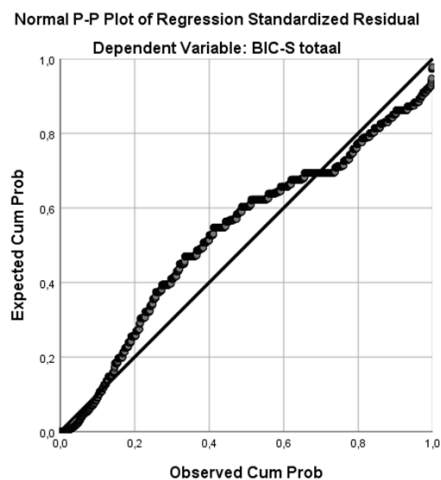
In model 1 is een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd met armoede en leeftijd als mogelijke voorspellers voor de BIC-S totaalscore. Armoede lijkt een significante voorspeller voor de kwaliteit van de opvoedingsomgeving ($p < .001$, BI [-5.77; -3.71]). Het leven in armoede gaat samen met een lagere totaalscore op de BIC-S ($b=-4.74$). Leeftijd lijkt ook een significante voorspeller te zijn voor de kwaliteit van de opvoedingsomgeving ($p<0.001$, BI [-0.35; -0.17]). Wanneer kinderen een jaar ouder worden, gaat de BIC-S totaalscore 0.26 omlaag ($b=-0.26$). Door middel van model 1 kan 6.8% van de variantie in de BIC-S totaalscores in de populatie worden verklaard.

In model 2 is de interactie tussen armoede en leeftijd toegevoegd. Deze interactie is niet significant ($p=0.226$, BI[-0.53, 0.13]). Op basis deze informatie wordt uitgegaan van model 1 als best passend model. De assumpties voor dit model zullen worden gecontroleerd.

De assumptie van normaliteit van residuen is gecontroleerd aan de hand van een pp plot (zie Figuur 3). De pp plot laat zien dat de residuen niet langs een rechte lijn lopen en daarbij niet normaal verdeeld lijken te zijn. De assumptie van normaliteit van residuen lijkt daarom niet op te gaan.

Figuur 3

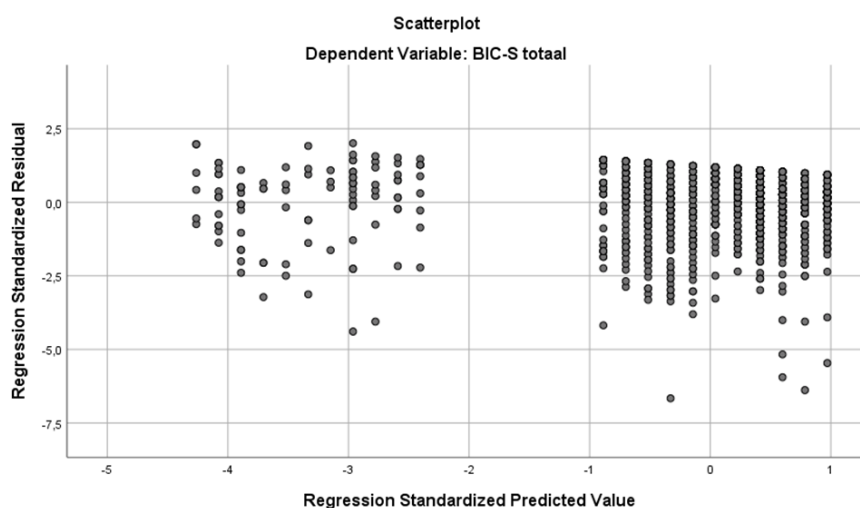
pp plot van de gestandaardiseerde residuen van model 1

Om de assumptie van homoscedasticiteit te toetsen is een scatterplot gecreëerd waarbij de gestandaardiseerde residuen zijn afgezet tegen de voorspelde waarde van 'BIC-S totaal' (Figuur 4). De residuen lijken niet willekeurig verspreid te zijn rondom hun gemiddelde 0. Ook is er een tweedeling te zien in de spreiding van de residuen, waardoor de assumptie voor homoscedasticiteit niet op lijkt te gaan.

Figuur 4

Scatterplot van de gestandaardiseerde residuen afgezet tegen de voorspelde waarde van de BIC-S totaalscore

De maximale VIF (1.01) is kleiner dan 4, waardoor er geen sprake lijkt te zijn van multicollineariteit.

In model 1 bleken 42 outliers. Deze outliers zijn uit het model gehaald, waarna het model nogmaals werd getoetst. Er bleken geen significante verschillen ten opzichte van eerdere resultaten. Armoede en leeftijd bleven significante voorspellers en het model had een verklaarde variantie van 8,3%. Er zullen zonder outliers dus geen andere conclusies worden getrokken.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was om te kijken in hoeverre er een relatie is tussen het leven in armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving van kinderen tussen 8 en 18 jaar in Nederland, waarbij gecontroleerd is voor leeftijd en geslacht. Uit de resultaten is gebleken dat wanneer kinderen in armoede leven, de kwaliteit van de opvoedingsomgeving significant lager is. Dit komt overeen met de vooraf opgestelde verwachtingen. Een lage kwaliteit van de opvoedingsomgeving heeft negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen (Kalveboer & Zijlstra 2006). Het is daarom belangrijk om duidelijk in beeld te hebben welke factoren de kwaliteit van de opvoedingsomgeving beïnvloeden en hoe.

Armoede in de kindertijd kan daarnaast ook invloed hebben op latere sociale, psychologische en fysieke gezondheid (Hoyt, Sabol, Chaku & Kessler, 2019). Slechte sociaaleconomische omstandigheden in de kindertijd worden geassocieerd met minder gunstige sociale en economische factoren op volwassen leeftijd (Hamil-Luker & O'Rand, 2007; De Mheen, et al., 1998). Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een lagere opleiding, lager inkomen, onzeker werk of een slechtere levensstijl. Verder lijkt er een relatie te zijn tussen een lage sociaaleconomische status in de kindertijd en een mindere gezondheid op volwassen leeftijd (Luo & Waite, 2005; De Mheen, et al., 1998). Onderzoek van Smith (2015) toont daarnaast een relatie aan tussen lage sociaal economische status in de kindertijd en mentale problemen, zoals depressie op volwassen leeftijd.

In Nederland is er vanuit de overheid hulp voor gezinnen met een laag inkomen. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het lokale armoedebeleid. Ze kunnen zogenoemde kindvoorzieningen of kindpakketten aanbieden. Dit zijn bijvoorbeeld voorzieningen voor maatschappelijke participatie (cultuur, sport), financiële hulpmiddelen voor school (bijdrage schoolreis, schoolkosten) en voorzieningen voor vervoer (ov, fiets) (Kinderombudsman, 2017; Rijksoverheid, z.d.). Hierdoor krijgen ook kinderen in arme gezinnen de kans om mee te doen met hun leeftijdsgenoten, worden de gevolgen van armoede gecompenseerd en kan de kans op sociale uitsluiting worden verkleind (Ridge, 2006). Echter biedt volgens de gemeenten het aanbod van kindervoorzieningen geen structurele oplossing voor de armoedeproblematiek (Kinderombudsman, 2017). Volgens de Kinderombudsman (2017) kan dit komen doordat de focus van het armoedebeleid te veel ligt op het verbeteren van het leven van kinderen buitenshuis en moet er meer focus komen op de gehele leefomgeving, inclusief de instabiele thuissituaties van kinderen in armoede .

In dit onderzoek werd verwacht dat leeftijd ook invloed zou kunnen hebben op de kwaliteit van de opvoedingsomgeving. Uit de resultaten blijkt dat hoe ouder de kinderen zijn, hoe lager de kwaliteit van de opvoedingsomgeving. Dit sluit aan bij de verwachtingen die vooraf werden gesteld. Een onderzoek Looze, et al. (2014) stelt dat oudere kinderen vaker minder tevreden zijn over hun leven. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat de oudere kinderen de kwaliteit van hun opvoedingsomgeving minder hoog hebben gescoord.

Uit dit onderzoek zijn er geen significante verschillen gebleken op gebied van geslacht. Er zijn veel eerdere onderzoeken gedaan naar het verschil tussen jongens en meisjes op het gebied van welzijn, sociale ontwikkeling en leefomgeving. De resultaten van deze onderzoeken lopen erg uiteen, waardoor het niet gevonden verschil in dit onderzoek niet onaannemelijk is

Een sterk punt aan dit onderzoek is dat er sprake was van een grote steekproef (N= 1016) en daarbij een grote power. Daardoor konden er significante en relevante relaties aangetoond worden in dit onderzoek.

Er zijn echter kanttekeningen te plaatsen bij het interpreteren van de onderzoeksresultaten. Ondanks dat armoede en leeftijd significante voorspellers blijken te zijn in dit onderzoek, kan er maar een klein deel van de kwaliteit van de opvoedingsomgeving verklaard worden hierdoor ($R^2 = 7\%$). Dit kan komen doordat er naast armoede nog veel andere factoren een rol spelen die de kwaliteit van de opvoedingsomgeving kunnen beïnvloeden. Andere mogelijke risicofactoren die de kwaliteit van de opvoedingsomgeving negatief kunnen beïnvloeden zijn bijvoorbeeld het hebben van gescheiden ouders (Van der Wal, Finkenauer & Visser, 2019), het zijn (geweest) van vluchteling (Mansur, 2021) of het volgen van speciaal onderwijs (Jackson, et al., 2016).

In dit onderzoek hebben kinderen de vragenlijst online ingevuld, waardoor er geen beeld is van hoe de kinderen de vragenlijst hebben ingevuld. Er kan niet gecontroleerd worden of de kinderen op het moment van het invullen van de vragenlijst bijvoorbeeld gemotiveerd en serieus waren. Het afnemen van online vragenlijst kan daardoor resulteren in willekeurige of onvolledige antwoorden (Wyrick & Bond, 2011).

Verder was er sprake van een selecte steekproef waarbij kinderen zelf konden kiezen of ze de vragenlijst wilden invullen. Kinderen hadden hiervoor een online device nodig, zoals een mobiele telefoon of laptop. Daarnaast hadden niet alle kinderen even veel kans om de vragenlijst tegen te komen. De vragenlijst is voor een deel online verspreid, waardoor kinderen met online device meer kans hadden om de vragenlijst tegen te komen. Het blijkt dat kinderen die in armoede leven minder vaak een mobiele telefoon of computer hebben (Hoff, 2017; Romagnoli, et al, 2014). Hierdoor hebben ze minder kans gehad om de vragenlijst tegen te komen en in te kunnen vullen. Er moet rekening mee gehouden worden dat dit een vertekend beeld kan geven, waarbij kinderen in armoede ondervertegenwoordigd zijn.

In dit onderzoek is de groep kinderen die in armoede leeft (6,4%) ook klein ten opzichte van de groep die niet in armoede leeft (93,6%). Deze verhouding komt echter redelijk overeen met de verhouding in de populatie. In 2020 leeft namelijk 6,9% van alle kinderen in Nederland in armoede (CBS, 2020). Daardoor lijkt de verhouding in dit onderzoek tussen kinderen in armoede en niet in armoede redelijk representatief voor de samenleving. Echter moet er wel rekening gehouden worden met het feit dat er in dit onderzoek relatief meer meisjes en minder jongens zitten in de groep die in armoede leeft dan in de groep die niet in armoede leeft. Ook is de leeftijd van de kinderen die in armoede leven in dit onderzoek gemiddeld hoger dan van de kinderen die niet in armoede leven.

Consequenties hiervan kunnen zijn dat er leeftijd- en genderverschillen zitten in de groepen in de steekproef ten opzichte van de groepen in de samenleving, die de resultaten zouden kunnen beïnvloeden.

Het instrument dat gebruikt is voor het meten van de kwaliteit van de opvoedingsomgeving is de BIC-S, een vragenlijst ingevuld door kinderen en gebaseerd op de 14 opvoedingscondities voor de optimale ontwikkeling van kinderen (Kalverboer & Zijlstra, 2006). In dit onderzoek is er vanuit gegaan dat de totaalscore op de 14 opvoedingscondities als één construct een valide en betrouwbare schatting geeft voor de kwaliteit van de opvoedingsomgeving. Echter is uit een recent artikel van Zijlstra et al. (2022) gebleken dat de 14 opvoedingscondities opgesplitst moeten worden in twee constructen: familie en omgeving. Waarbij familie een betrouwbare en valide schaal blijkt, bestaande uit de zeven gezinscondities. Omgeving blijkt na het weglaten van de condities ‘veiligheid in de buurt’ en ‘goed voorbeeldgedrag van andere volwassenen’ ook een betrouwbare en valide schaal, bestaande uit de overige 5 omgevingscondities. De twee weggelaten omgevingscondities kunnen als aparte condities beschouwd worden. In vervolgonderzoek zouden de nieuwe bevindingen over de betrouwbaarheid en validiteit van de BIC-S meegenomen moeten worden.

Armoede is in dit onderzoek gemeten aan de hand van de vraag of de kinderen weinig geld thuis hebben. Dit is door kinderen zelf ingevuld en daarom subjectief. De subjectieve beleving van kinderen is heel belangrijk (Casas, 2011). Echter weten we in dit onderzoek niet zeker hoeveel geld de kinderen echt hebben thuis en of het begrip armoede goed wordt gemeten. Bij vervolgonderzoek wordt daarom aangeraden om naast de subjectieve beleving van de kinderen het begrip armoede ook op een andere manier te meten, bijvoorbeeld aan de hand van het salaris van de opvoeders. Zo kan er een nog completer beeld geschetst worden.

Concluderend kan worden gesteld dat het leven in armoede samengaat met een lagere kwaliteit van de opvoedingsomgeving. Uit eerdere onderzoeken blijkt dat dit negatieve gevolgen kan hebben op het welzijn en de ontwikkeling van kinderen. De resultaten van dit onderzoek moeten aanzetten tot het ondersteunen van de gezinnen en kinderen die in armoede leven, waardoor het armoedebeleid in Nederland kan worden verbeterd en ook deze kinderen optimale ontwikkelingskansen krijgen. De focus moet daarbij niet alleen komen te liggen op het leven van kinderen buitenshuis, maar juist ook op het verbeteren van de thuissituaties. Verder onderzoek naar de relatie tussen armoede en de kwaliteit van de opvoedingsomgeving en naar best mogelijke ondersteuning is daarom wenselijk.

literatuur

- Amone-P'Olak, K., Burger, H., Ormel, J., Huisman, M., Verhulst, F. C., & Oldehinkel, A. J. (2009). Socioeconomic position and mental health problems in pre-and early-adolescents. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, *44*(3), 231-238.
- Anme, T., Shinohara, R., Sugisawa, Y., Watanabe, T., Tong, L., Tanaka, E., . . . Tokutake, K. (2012). Gender differences in children's social competence development from eighteen months to seven years old using the Interaction Rating Scale (IRS). *Psychology of gender differences*, 1-8.
- Appleyard, K., Egeland, B., van Dulmen, M. H., & Alan Sroufe, L. (2005). When more is not better: The role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of child psychology and psychiatry*, *46*(3), 235-245.
- Ara, E. (2016). Internalizing and externalizing problems in adolescents analyzing the gender difference. *International Journal of Research in Social Sciences*, *6*(1), 328-337.
- Bakker, I., Bakker, C., Dijke, A. van, & Terpstra, L. (1998). O&O in perspectief. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Bell, M. L., & Ebisu, K. (2012). Environmental inequality in exposures to airborne particulate matter components in the United States. *Environmental Health Perspectives*, *120*, 1699–1704.
- Bor, W., Najman, J. M., Andersen, M. J., O'Callaghan, M., Williams, G. M., & Behrens, B. C. (1997). The relationship between low family income and psychological disturbance in young children: An Australian longitudinal study. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, *31*(5), 664–675. <https://doi.org/10.3109/00048679709062679>.
- Bot, M., Den Bouter, B. D. L., & Adriaanse, M. C. (2011). Prevalence of psychosocial problems in Dutch children aged 8–12 years and its association with risk factors and quality of life. *Epidemiology and psychiatric sciences*, *20*(4), 357-365
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2002). Socioeconomic status and child development. *Annual review of psychology*, *53*(1), 371-399.

Brooks-Gunn, J., Han, W.-J., & Waldfogel, J. (2010). First-year maternal employment and child development in the first seven years. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 75(2), 7–9. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5834.2010.00562.x>

Casas, F. (2011). Subjective social indicators and child and adolescent well-being. *Child Indicators Research*, 4(4), 555-575.

Cavallo, F., Zambon, A., Borraccino, A., Raven-Sieberer, U., Torsheim, T., & Lemma, P. (2006). Girls growing through adolescence have a higher risk of poor health. *Quality of Life Research*, 15(10), 1577–1585.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2018). *Armoede en sociale uitsluiting 2018*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2021). *Armoede en sociale uitsluiting 2021*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological bulletin*, 112(1), 155.

Edmunds, C., & Alcaraz, M. (2021). Childhood Material Hardship and Adolescent Mental Health. *Youth & Society*, 53(7), 1231–1254.

Evans, G. W. (2004). The environment of childhood poverty. *American psychologist*, 59(2), 77.

Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics. (2021). *America's Children: Key National Indicators of Well-Being, 2021*. Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics

Gestsdottir, S., Arnarsson, A., Magnusson, K., Arngrimsson, S. A., Sveinsson, T., & Johannsson, E. (2015). Gender differences in development of mental well-being from adolescence to young adulthood: An eight-year follow-up study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 43(3), 269–275. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1177/1403494815569864>

Gomez-Baya, D., Reis, M., Gaspar de Matos, M. (2019). Positive youth development, thriving and social engagement: An analysis of gender differences in Spanish youth. *Scandinavian Journal of Psychology*, 60(6), 559–568. <https://doi-org.proxy-ub.rug.nl/10.1111/sjop.12577>

- Hair, N. L., Hanson, J. L., Wolfe, B. L., & Pollak, S. D. (2015). Association of child poverty, brain development, and academic achievement. *JAMA Pediatrics*, 169, 822–829
- Hamil-Luker, J., & O'rand, A. M. (2007). Gender differences in the link between childhood socioeconomic conditions and heart attack risk in adulthood. *Demography*, 44(1), 137-158.
- Hermanns, J., Öry, F., & Schrijvers, G. (2005). Helpen bij opgroeien en opvoeden: eerder, sneller en beter. Een advies over vroegtijdige signalering en interventies bij opvoed- en opgroei problemen. Utrecht: Inventgroep
- Hoff, E., & Laursen, B. (2019). Socioeconomic status and parenting.
- Hoff, S. (2017). Armoede onder kinderen—Een probleemschets. *Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau*.
- Hoff, S., Wildeboer Schut, J. M., Goderis, B., & Vrooman, J. C. (2016). Armoede in kaart 2016. Sociaal en cultureel planbureau.
- Hopman, M., & Jong, A. de (13 december 2019). Ik ben meer dan mijn problemen. Een integrale aanpak voor kinderen met meerdere problemen in de thuissituatie. De Kinderombudsman.
- Hoyt, L. T., Sabol, T. J., Chaku, N., & Kessler, C. L. (2019). Family Income from Birth through Adolescence: Implications for Positive Youth Development. Grantee Submission, 64
- Jackson, A. C., Liang, R. P. -T., Frydenberg, E., Higgins, R. O., & Murphy, B. M. (2016). Parent education programmes for special health care needs children: A systematic review. *Journal of Clinical Nursing*, 25(11–12), 1528–1547. <https://doi.org/10.1111/jocn.13178>
- Kalthoff, M. (2020). Opgroeien en opvoeden in armoede. Over de leefsituatie van kinderen in armoede en de gevolgen
- Kalverboer, M., & Zijlstra, E. (2006). Het belang van het kind in het Nederlands recht, Voorwaarden voor ontwikkeling vanuit een pedagogisch perspectief. Uitgeverij SWP: Amsterdam
- Katz, I., Corlyon, J., La Place, V., & Hunter, S. (2007). The relationship between parenting and poverty. York: Policy Research Bureau

Kinderombudsman. (2017). Alle kinderen kansrijk. *Het verbeteren van de ontwikkelingskansen van kinderen in armoede*. Den Haag: De Kinderombudsman.

Luo, Y., & Waite, L. J. (2005). The impact of childhood and adult SES on physical, mental, and cognitive well-being in later life. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 60(2), S93-S101.

Looze, M. d., Dorrseleer, S. v., Roos, S. d., Verdurmen, J., Stevens, G., Gommans, R., . . . Vollebergh, W. (2014). Gezondheid, welzijn en opvoeding van jongeren in Nederland. HBSC, 1-259.

Mansur, S. (2021). Accessible Strategies to Support Children's Mental Health and Wellbeing in Emergencies: Experience from the Rohingya Refugee Camp. *Journal on Education in Emergencies*, 7(1), 150–163

van De Mheen, H. D., Stronks, K., & Mackenbach, J. P. (1998). A lifecourse perspective on socio-economic inequalities in health: The influence of childhood socio-economic conditions and selection processes. *Sociology of health & illness*, 20(5), 754-777.

Michel, G., Bisegger, C., Fuhr, D. C., & Abel, T. (2009). Age and gender differences in health-related quality of life of children and adolescents in Europe: a multilevel analysis. *Quality of life research*, 18(9), 1147-1157.

Perrin, J. M., Duncan, G., Diaz, A., & Kelleher, K. (2020). Principles And Policies To Strengthen Child And Adolescent Health And Well-Being: Study describes National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine reports on poverty, mental, emotional, and behavioral health, adolescence, and young family health and education. *Health Affairs*, 39(10), 1677-1683.

Prinzie, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquière, P., & Colpin, H. (2004). Parent and child personality characteristics as predictors of negative discipline and externalizing problem behaviour in children. *European Journal of Personality*, 18(2), 73-102.

Prinzie, P. (2004). Externaliserend probleemgedrag en opvoeding bij kinderen van vier tot negen jaar. *Kind en adolescent*, 25(2), 55-67.

Reijneveld, S. A., Brugman, E., Verhulst, F. C., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Area deprivation and child psychosocial problems. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 40(1), 18-23.

Ridge, T. (2006). Childhood poverty: A barrier to social participation and inclusion. *Children, young people and social inclusion: Participation for what*, 23-38.

Rijksoverheid. (z.d.) *Armoede*. Geraadpleegd op 10 juni 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/armoedebestrijding/kinderarmoede#:~:text=Ieder%20kind%20moet%20mee%20kunnen,binnen%20gezinnen%20terug%20te%20dringen>.

Rijlaarsdam, J., Stevens, G. W., van der Ende, J., Hofman, A., Jaddoe, V. W., Mackenbach, J. P., ... & Tiemeier, H. (2013). Economic disadvantage and young children's emotional and behavioral problems: mechanisms of risk. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41, 125-137

Roest, A., Lokhorst, A., & Vrooman, C. (2010). *Sociale uitsluiting bij kinderen: omvang en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Romagnoli, A., Foubert, J., Van Rossem, R., & Bernard, J. (2014). De relatie tussen armoede en gezondheid: een exploratie over de gewesten in België. In *Armoede in België: jaarboek 2014* (pp. 49-70). Academia Press.

Scholte, E., & Ploeg, J. V. D. (2017). Gedragsproblemen. In *Handboek sociaal-emotionele vaardigheden* (pp. 7-39). Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

Smith J. P. (2015). Economic shocks, early life circumstances and later life outcomes: Introduction. *The Economic Journal*, 125, F306–F310. doi:10.1111/eoj.12280

Snel, E., Hoek, T., & Chessa, T. (2001). *Kinderen in armoede: opgroeien in de marge van Nederland*. Uitgeverij Van Gorcum.

Stallen, M. (2019). Het effect van armoede op de ontwikkeling van het kindbrein. In *Hulp bij armoede* (pp. 31-37). Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

Ten Brummelaar, M. D. C., Kalverboer, M. E., Harder, A. T., Post, W. J., F, A. E., & Knorth, E. J. (2014). The best interest of the child self-report questionnaire (BIC-S): Results of a participatory development process. *Child Indicators Research*, 7(3), 569-588.

Van der Ploeg, J. (2019). *De sociale ontwikkeling van het schoolkind*. Bohn Stafleu van Loghum.

Van der Wal, R. C., Finkenauer, C., & Visser, M. M. (2019). Reconciling mixed findings on children's adjustment following high-conflict divorce. *Journal of Child and Family Studies*, 28(2), 468–478. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1277-z>

VanderValk, I. E., Spruijt, E. P., de Goede, M., Maas, C., & Meeus, W. (2004). Gezinsstructuur en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en jongvolwassenen. *Kind en adolescent*, 25(2), 92-100.

Vanhee, L. (2007). Weerbaar en broos: mensen in armoede over ouderschap: een verkennende kwalitatieve studie in psychologisch perspectief. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.

Wyrick, D.L. & Bond, L. (2011). Reducing Sensitive Survey Response Bias in Research on Adolescents: A Comparison of Web-Based and Paper-and-Pencil Administration. *The American Journal of Health Promotion*, 25(5), 349-352.

Zijlstra, A. E., Kalverboer, M. E., Post, W. J., Knorth, E. J., & Ten Brummelaar, M. D. C. (2012). The quality of the childrearing environment of refugee or asylum-seeking children and the best interests of the child: Reliability and validity of the BIC-Q. *Behavioral Sciences and the Law*, 30(6), 841-855. doi:10.1002/bsl.1998

Zijlstra, A.E., Post, W.J., de Jong, A, Hopman, M., Kalverboer, M.E. (2022) The Best Interest of the Child-Self Report (BIC-S): Psychometric properties of the adapted version BIC-S used as a monitoring's-instrument measuring the quality of the living environment of children from a child's rights perspective. *Artikel in voorbereiding*